

MİLLÎ İRADE VE AMASYA MÛLÂKATI*

Prof. Dr. REFİK TURAN

İrade, kelime manası olarak istemek, arzu etmek fiiliyle açıklanıyor. Ama irade, tek başına hareket etmek, şahsiyetini ortaya koymak, kendini isbatlamak şeklinde de geniş bir mana kazanmıştır. Millî irade ise, bir milletin millet olma özellikleriyle beraber ortaya çıkıyor. Kısaca kedisine millet nitelendirmesi yapan insanların yeryüzünde beraber yaşayıp, hayatîyetlerini devam ettirme arzusu ve bu arzuyu yerine getirebilmek için gerçekleştirdiği fiillerdir. Bu fiiller bazen en zor şartlarda alınan kararlar, bazan sıkı bir baskıya karşı söylenebilen fikirler ve sözler, en nihayet mücadele ve savaş şeklinde olabiliyor.

Tarih boyu yeryüzü bir siyasî arena olmuştur. Bu arenada kurallar, adalet ve idealizm üzerine değildir. Bu arenada güç geçerlidir. Hak haklının değil, hak güçlünüdür. Bu arenada milletler ve devletler sürekli birbirinin hatasını gözlerler, sürekli birbirlerinin pastasından pay kapmaya çalışırlar. Bu arenada bir nevi orman kanunu geçerlidir. Bu kuralları millet olarak biz koymadık. Ama bunlar bizim de içinde yaşamaya mecbur olduğumuz kurallardır.

Türk milleti, tarihi içinde çok sıkıntıların, çok büyük olayların muhteşem zaferlerin sahibi olmuş bir toplumdur. Zaman içinde büyü-

* Bu konferans, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı adına 22 Ekim 1994 tarihinde Amasya'da Prof. Dr. Refik TURAN tarafından verilmiştir.

müş, gelişmiş öne geçmiş bir millettir. Bunun yanında zaman gelmiş yenilmiş, sarsılmış, ağır krizlere girmiş, ama sonunda bütün bu sıkıntıları atlatmasını bilmiş, gün görmüş bir millettir. Tarihte zaferin mutluluğunu, yükselişin sarhoşluğunu, tatmanın yanı sıra, bozgunun, yenilmenin yeisini hissetmiş, istilânın ağır yoksulluğunu çekmiş, yok olma duygusunu yaşamış, ancak içindeki cevherin aleviyle var olma azmi ve kararlılığını her defasında çıkarabilmiş, yani millî iradesini ortaya koymuş şaheser bir yapıdır. Orta Asya'da Göktürk Kağanı Bilge Kağan'ın, yıllar önce Çin karşısında yaşanan bir millî mücadelenin arkasından söylediği şu sözler son derece dikkate şâyândır: "Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş. Tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldatıp uzak milleti öylece yaklaştırmış. Yaklaştırdı, konduktan sonra, kötü şeyleri o zaman düşünürmüş. İyi bilgili insanı, iyi cesur insanı yürütmezmiş. Bir insan yanılma kabilesine, milletine, akrabasına kadar barındırmazmış. Tatlı sözüne, yumuşak ipek kumaşına aldanıp çok çok Türk milleti öldün. Türk milleti öleceksin! Güneyde Çogay ormanına, Tögültün ovasına konayım dersen, Türk milleti öleceksin." Yıllar öncesinin istiklâl kahramanı Bilge Kağan içine düşülen felaketin sebeplerini böyle açıklıyor. Yeniden aynı duruma düşülmemesi için tarih sonrasına bile göndermeler yapıyor¹.

Bilge Kağan, felaketin sebepleri arasında yer alan büyük rakip Çin milletini bu şekilde tanıtır ve yaptıktan sonra, kendi milletinin muhasebesini de yapar ve şöyle devam eder: "Türk milleti, tokluğun kıymetini bilmezsin. Acıksan tokluk düşünmezsin. Bir doysan açlığı düşünmezsin. Öyle olduğu için beslemiş olan kağanın sözünü almadan her yere gittin. Hep orda mahvoldun, yok edildin. Orda, geri kalanla, her yere hep zayıflayarak ölerək yürüyordun. Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum için kağan oturdum. Kağan oturup aç, fakir milleti hep toplattım. Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım"².

1 Muharrem Ergin, Orhun Abideleri, İstanbul 1973, s. 48.

2 A.g.e., s. 49.

Türk milleti, Bilge Kağan'ın dediği gibi zaman zaman dikkatsizlik yaptı, gaflete daldı. Ama her defasında uyandı, silkindi, ayağa kalktı ve rakipleriyle yarışına devam etti. Hatta bir zaman geldi Türk denilen sosyal varlık, bu sıkıntılı tarih yolculuğunda, çağının zirvesi olmuş bir medeniyete intisap etti. Bu medeniyet İslâm Medeniyeti idi. Şayet Türkler, bu medeniyete intisap etmeselerdi devleşen Çin medeniyeti veya Sarı medeniyetin içinde yok olup gideceklerdi. Ama öyle olmadı. Belirttiğimiz gibi milletimiz içindeki cevherin, kabiliyetin yardımıyla her defasında Demir dağı eritip, kendisine bir çıkış yolu buldu³. Türkler bu medeniyetin içine girmekle kalmadılar. Onun öncülüğü gibi bir misyonu elde ettiler. Hem de yüzyıllar boyu..

Tarih içinde hiçbir toplum, diğerine "Gel bizim önümüzde yürü, bize önder ol" demez. Liderlik, bazı şartları yerine getiren tarafından hak edilir. Bu çerçevede Türkler, kastettiğimiz önderliğe, ortaya koydukları kabiliyetleriyle, güç ve gayretleriyle hak ederek, ulaştılar. Türkler hakkında eser yazan Arap yazar Câhiz, şu değerlendirmeleri yapıyor: "Türk'ün ömrünün günlerini toplasan, atı üzerinde geçen günlerinin yer üzerinde oturarak geçirdiği günlerden daha çok olduğunu görürsün". "Türk diğer askerlerle yola çıkarsa başkaları 10 mil katetmeden o yirmi mil kateder. Sağındaki ve solundaki askerler geri kalır"⁴.

"Türkler yaltaklanma, yaldızlı sözler, münafıklık, kovuculuk, yapmacıklık, yerme, riyâ, dostlarına karşı kibir, arkadaşlarına karşı fenalık, bit'at nedir bilmezler"⁵.

"Allah'a yemin olsun ki Türk eli kolu bağlı olarak bir kuyuya

3 Türkler, Müslüman Arap güçleriyle Çin güçlerinin mücadelesinde odaklaşan Talas'da Araplar yanında yer aldılar. Mücadelenin dengesini Müslüman Araplar lehine bozdular. Böylece hem mücadelenin sonucunu, hem de dünya tarihinin seyrini etkilediler. Sonuçta bu hadisenin arkasından İslâm medeniyet dairesine yönelen Türkler, yenedentoparlandılar ve tarih içinde dinamizm kazandılar. Hakkı Dursun Yıldız, İslamiyet ve Türkler, İstanbul 1980, s. 32-35.

4 Ebû Osman Amr b. Bahr el-Câhiz, Fezâilu'l-Etrâk (Türklerin Faziletleri), Çev.: Ramazan Şeşen, Ankara 1967, s. 68.

5 A.g.e., s. 77.

atılsa mutlaka bir çaresini bulup kurtulur"⁶

Bu sözler Türkler için söylenmiş fevkalade müşahedelerdir. Nitekim Türk milleti, 10. yüzyıldan başlayarak muazzam bir tarihi hayatın içinde kendini buldu. Selçuklu gibi evrensel bir devlet kurdu. Bizans gibi bir devî devirdi. Nihayet Batı duvarına çarptı. Oradan gelen büyük taarruzlara karşı muzaffer oldu⁷. Moğol istila selini atlattı. Nihayet Osmanlı adında dünyanın en büyük devletini kurdu. Sonuçta inişli çıkışlı tarih hayatı içinde Osmanlı dönemi de 20. yüzyılın başında sona erdi. Zira Batı'da yükselen medeniyet, "Doğu Meselesi" adını verdiği Türk milletine karşı, amansız bir mücadele başlattı. Bu mücadelenin ilk etabı yüzyılın başında aleyhimize bitti.

Burada Doğu meselesini biraz açıklayacak olursak; Doğu meselesi, kısaca Batı medeniyetine mensup toplumların, Türklerin vatanını ve yaşama haklarını ellerinden alma meselesidir. 1912 Balkan Harbi'yle bunun bir kısmını gerçekleştirmişlerdir. Diğer kısım plânın gerçekleşmesi de Büyük Harbin (I. Dünya Harbi) arkasından olacaktır. Ancak yapılan hesap tutmamıştır. Zira milletimizin öz cevheri, yani yüzyıllar önce oluşan muhteşem iradesi yeniden uyanmıştır. Bu bed plâna dur denmiştir. Millî idare sükût edince Anadolu'daki irade derhal otomatik dinomo gibi harekete geçmiştir. Son Türk İstiklâl Hareketi'nin lideri Atatürk, Türk milletinin yapısındaki bu kabiliyeti ve vatanıyla arasındaki kopması mümkün olmayan bağı şu veciz ifadelerle dile getiriyor: "Yurt toprağı! Sana her şey fedâ olsun. Kutlu olan sensin. Hepimiz senin için fedâiyiz. Fakat sen Türk milletini ebedî hayatta yaşatmak için feyizli kalacaksın. Türk toprağı! Sen, seni seven Türk milletinin mezarı değilsin, Türk milleti için yaratıcılığını göster"⁸. Yine Atatürk bir başka konuşmasında: "Bizim yolumuzu çizen, içinde yaşadığı-

6 A.g.e., s. 74.

7 XI. Yüzyıl sonlarında Avrupa'dan Ortadoğu'ya yönelik yapılan Haçlı Seferleri. İkiyüzyıl devam eden bu seferlerde Türkler en büyük mücadeleyi veren kesim oldular.

muz vatan, bağrından çıktığımız Türk milleti ve bir milletler tarihinin bir bir facia ve ıstırap kaydeden yapraklarından çıkardığımız neticelerdir"⁹. İşte biraz önce sözünü ettiğimiz Batı'nın yok etme arzusu karşısına dikilen, Türkün yukarıda anlatılan vatan duygusuyla beraber var olma azmidir.

"Mayıs 1919– Mayıs 1920" yılı, var olmak mı, yok olmak mı? noktasında dolu dolu bir yıldır. Dağıtılmış bir ordu. Hazinesine el konulmuş bir devlet. Takatsız bırakılıp yere serilmiş bir millet. Ama tıpkı yıllar önce Câhiz'in verdiği tarihî hüküm bir kere daha tekrarlanıyor; eli kolu bağlanmış, kuyuya atılmış, ölmesi beklenen, hatta üzerine ejderha gönderilen varlık, yeniden ayağa kalkıyor, silkiniyor, düşünüyor ve karar veriyor. İşte silkinişin ve karar verişin safhası bu yıl. Bu yıl içerisinde milletimiz için hayati önem taşıyan beş karar manzumesi gerçekleştirildi. Bunlardan ikisi Amasya'da oldu. Bilindiği gibi Millî Mücadele'de ilk belge Amasya Tamimi'dir. 21 Haziran 1919'da yayınlanan tamimin can alıcı üç temel maddesi şöyleydi:

1. Vatan bütünlüğü ve milletin istiklâli tehlikededir.
2. Başkent'teki hükümetimiz, galip devletlerin denetleme ve baskısı altında bulunduğundan görevini yerine getirememektedir. Bu hal milletimizi yok olmuş tanutturuyor.
3. Milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır¹⁰.

Görüldüğü gibi Türk milletinin iradesi bu maddelerde beliririyor ve yeni bir uyanışı seslendiriyordu.

Bu mühim olayın arkasından gerçekleştirilen Erzurum ve Sivas Kongrelerinin akabinde yine Amasya tarihî bir toplantının canlı şahidi oldu. Tarihe "Amasya Mülakâtı" olarak geçen toplantının tarafları,

9 A.g.e., s. 109.

10 Refik Turan, Mustafa Safran, Muhammet Şahin, Semih E. Yalçın, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi, Ankara 1994, s. 125.

İstanbul Ali Rıza Paşa Hükümeti temsilcisi Salih Paşa ile Anadolu hareketinin lideri Mustafa Kemal'dir. 20-22 Ekim 1919'da yapılan toplantıda çok önemli kararlar alındı. Kararlarda, yapılacak seçimlerin kuralları belirlendi. Gizli protokolde Anadolu'daki hareketin İstanbul Hükümeti'nce desteklenmesi kararlaştırıldı. Yine Millî Mücadele'nin en önemli hukuk belgesi olacak olan "Misak-ı Millî" kararları için hazırlık yapıldı¹¹.

Burada bir noktaya temas etmek istiyoruz: Niçin Amasya? Bunun cevabını şu şekilde tahlil ederek verebiliyoruz:

1. Millî Mücadele'nin başlangıç anında Amasya'nın güvenlik yönünden tercih edilen yerlerin en başında gelmesiydi. O dönem için Amasya Anadolu'daki hareketin kalbi mesabesine yükselmişti.

2. Amasyalıların millî kararlılığı ve iradeyi çok süratli ve emin bir şekilde tezahür ettirmeleriydi. Atatürk'ün Amasya'ya gelişinde Amasyalı Tevfik Efendi, "Paşam. Bütün Amasya emrinizdeyiz" diyerek yürekte bir tekmil vermişti. Atatürk'ün bir an önce duymak isteyip duyduğu ilk ses Amasya'dan yükselmişti. Yani istiklâl ateşi Amasya'da sönmeyecek bir hale getirilmişti. Denilebilir ki Amasyalı istiklâlin başlangıçtan itibaren sevdalısı olmuştu¹².

Görüldüğü gibi Türk tarihi, yükselişlerin, zaferlerin, refahın, mutluluğun tadıldığı zamanlar manzumesi olmanın yanı sıra, bazen de düşüşün, yıkılışın, zaman zaman ölümle burun buruna gelme hadiselerini de ihtiva etmektedir. Adına Türk denilen bu medenî toplum her zorluğun, sıkıntının, yıkıntının içinden, içindeki kabiliyeti, iradeyi ortaya koyarak düzlüğü çıkmayı başarmıştır. Bu irade, Ergenekon'da demir dağı eritmiş, Talas'da Çin seline dur! demiş. Bu irade bir medeniyete önder olmuş. Bu irade yeise ümit olan, yoksula sabır öğreten Hacı Bektaş olmuş, Yunus olmuş, Mevlânâ olmuş. Bu irade yüzyılın başında Ba-

11 Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, Cilt: II, Ankara 1977, s. 146-147.

ti'nin siyasi kastına karşı Amasya'da yeniden ortaya çıkıp Atatürk olup, kendisini bir yere daha dosta düşmana ispatlamış. İşte bu irade günümüzde de Bosna'da İzzet Bey, Azerbaycan'da Haydar Ali Bey, Kazakistan'da Nur Sultan, Özbekistan'da İslam Kerim Bey, Kırgızistan'da Asker Ağa Bey, Türkmenistan'da Murat Türkmenbaşı, Kıbrıs'ta Rauf Denktaş, Çeçenistan'da Cevher Dudayev oluyor. Dünya üzerinde var olmanın formülü de bu iradeden geçiyor. Başka çıkar yolu yok.

Son olarak iki noktaya temas edelim:

1. Kendimizi iyi tanıyalım. Her şeye rağmen, büyüyen, güçlenen, başkalarını ürküten bir yapı olduğumuzu idrak edelim.

2. Türkiye'nin esas rakibinin Batı olduğunu bilelim Batı'yı iyi tanıyalım. Yüzyılın medenî zirvesini yaşayan devletlerin milletimiz hakkında hiç de iyi olmayan niyetlerini farkedelim. Şüphesiz Batı'dan alınacak, öğrenilecek çok şey var. Ancak öğrenilenler arasında bu medeniyetin hakkımızdaki öz niyetlerini de atlamayalım.

Amerikalı Araştırmacı Christine Ogen "Batı kamuoyunda, İslâm dünyasının tamamen farklı topluluklar olarak algılandığı", hafta "insan bile sayılamayacakları" kanaatinin yaygın olduğunu ifade etmektedir¹³. Yine Çanakkale Savaşları devam ederken İngiliz Bahriye Nazırı Çörçil'in "Türlere zehirli gaz kullanalım" teklifine karşı çıkanlara "Türlükler insan sayılmaz" diyecek kadar gaddarlık ve bağnazlık örneği verdiğini hatıralardan çıkarmamak gerekmektedir. Batı'dan sistem ve disiplin gelebilir. İlim, teknik ve tecrübe edinilebilir. Bunları edinmek elbette lüzumludur. Ancak Batı'da insanlık değerlerinin uygulamasını öğrenmek çok zor görünmektedir. Bunun yanından sevgi, merhamet ve adalet beklemek beyhûde bir ümittir. Bu sadece bizim için değil, bütün dünya için bir gerçektir. Yakın tarihteki olaylar bu gerçeği bütün çıplaklığıyla ortaya koymaktadır.

¹³ Christine Ogan, Indiana Üniversitesi İletişim Fakültesi. Amerikalı araştırmacı, yukarıdaki sözleri, 20-23 Ekim 1994'te Ankara'da yapılan "Uluslararası Bosna-Hersek Konferansı"nda söylemiştir.